ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ

Маъруза: ҚИЛМИШНИНГ ЖИНОИЙЛИГИНИ ИСТИСНО ҚИЛАДИГАН ҲОЛАТЛАР ТУШУНЧАСИ ВА ТУРЛАРИ (1 соат)

Маърузачи: Ахраров Б., Салаев Н., Камалова Д.

1. МАЪРУЗАНИНГ НАТИЖАЛАРИ:

Маърузанинг мақсади шундан иборатки, унда қилмишнинг жиноийлигини истисно қилувчи ҳолатлар тушунчаси, унинг турлари, қилимшнинг жиноийлигини истисно қилувчи ҳолатларнинг бегилари ўрганилади. Маърузада зарурий мудофаа ва унинг шартлари, охирги зарурат, ижтимоий хавфли қилмиш содир қилган шахсни ушлаш чоғида зарар етказиш, буйруқ ёки бошқа вазифани ижро этиш, касб ёки хўжалик фаолияти билан боғлиқ асосли таваккалчилик масаласига алоҳида эътибор қаратилади. Маъруза якунида қилмишнинг жиноийлигини истисно қилувчи ҳолатларга оид амалий юзасидан фикр-мулоҳазалар айтилади.

Маъруза натижасида талаба:

- чекланган вақт доирасида ўзлаштирилган ўқув материалини конструктив баён қилиш қобилияти;
- амалий мисоллар (фактлар) билан мустаҳкамланган важлар билдириш ва гуруҳда ишлаш кўникмаси;
- танқидий фикрлаш, оппонентни эшитиш ва ўз жавобини тегишли ҳуқуқий атамалар қўллаган ҳолда асослаш;
- қилмишнинг жиноийлигини истисно қилувчи ҳолатлар, унинг турлари амалий масалалар орқали аниқлай олиш кўникмасига эга бўлади.

2. ТАЯНЧ ТУШУНЧАЛАР:

Кам аҳамиятли қилмиш деб - жиноят қонунида жиноят сифатида назарда тутилган қилмишнинг аломатлари расмий жиҳатдан мавжуд бўлсада, ўзининг кам аҳамиятлилиги туфайли ижтимоий хавфли бўлмаган жиноят ҳисобланмайдиган ҳаракат ёки ҳаракатсизликка айтилади.

Зарурий мудофаа деб - шахс ўзига, бошқа шахсга ёки жамият ва давлат манфаатларига қарши қаратилган қонунга хилоф тажовузларни ***тажовузчига зарар етказган*** ҳолда ҳимоя қилиш чоғида қилган ҳаракатига айтилади.

Охирги зарурат деб - шахснинг ёки бошқа фуқароларнинг шахсига ёхуд ҳуқуқларига, жамият ёки давлат манфаатларига таҳдид солувчи хавфни қайтариш учун қонун билан қўриқланадиган бошқа бир манфаатларга зарар етказган ҳолда содир этилган қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик)ка айтилади.

Ижтимоий хавфли қилмишни содир этган шахсни ҳокимият органларига топшириш мақсадида ушлаш вақтида унга зарар етказиш, агар уни ушлаш учун зарур бўлган чораларнинг чегарасидан четга чиқилмаган бўлса, жиноят деб топилмайди.

Буйруқ ёки бошқа вазифани ижро этиш деб - шахснинг буйруқ ёки бошқа фармойишни, шунингдек мансаб вазифаларини қонунан бажариши туфайли жиноят қонуни билан қўриқланадиган ижтимоий муносабатларга зарар етказишда ифодаланадиган ҳаракатига айтилади.

Ижтимоий фойдали мақсадга эришиш учун ***касб ёки хўжалик фаолиятига боғлиқ асосли таваккалчилик*** қилиб, жиноят қонуни билан қўриқланадиган манфаатларга зарар етказишда ифодаланадиган жиноят деб топилмайдиган ҳаракат тушунилади.

3. МАВЗУ БЎЙИЧА ДАРС ОЛИБ БОРИШ МЕТОДИКАСИ:

Қилмишнинг жиноийлигини истисно қилувчи ҳолатлар тушунчаси, унинг белгилари ва уларнинг турлари ёритиб ўтилади. Талабаларнинг эътибори, қилмишни жиноиийлигини истисно қилувчи ҳолатларга суд-тергов амалиётида баҳо берилишига алоҳида эътибор қаритилади.

Қилмишнинг жиноийлигини истисно қилувчи ҳолатлар масаласи амалий мисоллар ва казуслар ёрдамида муҳокама қилинади.

4. АСОСИЙ БЕЛГИЛАРИ:

Шахс амалда содир этган қилмишини кам аҳамиятли қилмиш деб топишнинг - *объектив ва субъектив* мезонлари мавжуд.

Объектив мезони - шахс содир этган қилмишининг ташқи томонини ифодалаб, жиноят қонуни билан қўриқланадиган объектга амалда етказилган зарар миқдорини ифодаласа;

Субъектив мезони -шахснинг мақсади йўналтирилган зарар даражасини ифодалайди.

Зарурий мудофа ҳуқуқий шартларининг турлари: тажовузга нисбатан мудофаага нисбатан.

Зарурий мудофанинг тажовузга нисбатан ҳуқуқий шартлари:

- жиноят қонуни билан қўриқланадиган объектларга қарши қаратилган ижтимоий хавфли тажовузнинг мавжудлиги;
- ушбу тажовузнинг муқаррарлиги;
- ушбу тажовузнинг реаллиги.

Зарурий мудофанинг мудофаага нисбатан ҳуқуқий шартлари:

- жиноят қонуни билан ҳимоя қилинадиган объектни қўриқлаш мақсадида зарар етказилиши;
- зарар фақатгина тажовузчига нисбатан етказилиши;
- айни вақтдаги ҳимоя;
- мудофаа ҳолатида зарурий мудофаа чегарасидан четга чиқилмаганлиги.

Ижтимоий хавфли қилмишни содир этган шахсни ушлаш вақтида зарар етказишни ҳуқуққа хилоф эмас деб топишнинг қуйидаги шартлари мавжуд. Зарар:

- жиноят содир этган шахсгагина етказилиши;
- жиноят содир этган шахсни ушлаш вақтида етказилиши;
- айбдорни бошқа бир янги жиноят содир этишини олдини олиш учун ҳокимият органларига топшириш мақсадида етказилиши;
- зарар мажбурий чора ҳисобланиши;
- ушлаш учун зарур бўлган чораларнинг чегарасидан четга чиқилмаганлиги.

Охирги зарурат зарурий мудофаадан қуйидаги белгилари билан фарқланади:

- хавф манбаини фақатгина шахснинггина хулқ атвори ташкил этмаслиги;
- зарар тажовузчига эмас, учинчи шахсга етказилиши;
- зарар етказмасдан туриб, хавфнинг олдини олиш имкониятининг мавжуд эмаслиги;
- етказилган зарар олди олинган зарарга қараганда камроқ бўлишлиги;

Касб ёки хўжалик фаолиятига боғлиқ асосли таваккалчиликни ҳуқуқий асосли деб топиш шартлари.

- таваккалчилик ижтимоий фойдали мақсадга йўналтирилганлиги;
- таваккалчилик қилмай туриб ижтимоий фойдали мақсадларга эришиб бўлмаслиги;
- таваккалчилик замонавий илмий техника билимлари ва тажрибаларига мувофиқ келганлиги;

- жиноят қонуни билан қўриқланадиган бошқа манфаатларга зарар етказилишининг олдини олиш учун тегишли чораларни кўрган бўлишлиги.

ҚОЛГАН МАСАЛАЛАРНИ МУСТАҚИЛ ЎҚИБ ТАЙЁРЛАШ.

5. СЕМИНАР САВОЛЛАРИ (2 соат):

1. Килмишнинг жиноийлигини истисно киладиган холатлар тушунчаси, турлари, ахамияти.
2. Кам аҳамиятли қилмишлар.
3. Зарурий мудофаа.
4. Охирги зарурат.
5. Ижтимоий хавфли килмиш содир этган шаъхсни ушлаш вактида зарар етказиш.
6. Буйрук ёки бошка вазифани ижро этиш.
7. Касб ёки хужалик фаолиятига боғлик асосли таваккалчилик.

6. КАЗУСЛАР:

1-масала

15 ёшли У. велосипедда кетаётиб, ёълни кесиб ўтаётган В.нинг бошидан мўйнали телпагини юлиб олиб қочди. Буни мототсиклда кетаётган Ф. кўриб қолиб уни ушламоқчи бўлди. У.га етиб онгли равишда мототсикл билан уриб юборди ва ўртача оғирликда тан жароҳати етказади.

Терговчи Ф.нинг ҳаракатини ЖКнинг 105-моддаси 1-қисмини, яъни қасддан ўртача оғирликдаги шикаст етказиш деб квалификация қилди. Ҳимоячи еса, Ф.га нисбатан ЖКнинг 39-моддасини қўллаб, жиноий жавобгар бўлмаслиги лозимлигини таъкидлади. Ҳимоячининг фикри эътиборга лойиқми?

2-масала

Шаҳар четидаги шосседа бир-бирига қараб иккита автомашина соатига 60-70 километр тезликда келар эди. Биринчиси – юк автомашинаси ҳайдовчиси К. гиёҳванд модда истеъмол қилган, иккинчиси – “Жигули” ҳайдовчи Р. хотини ҳамда 2 та ёш боласи билан бўлган. Йўл ҳаракати қоидасига зид равишда К. автомашинани Р.нинг ёритгич орқали дерган сигналига қарамай чап томондан ҳайдашда давом этган. Орадаги масофа 20-30 метр қолганда Р. автомашинани чап қаторга буради, чунки ўнг томондаги ёъл торлиги туфайли бурилишнинг ҳеч иложи йўқ эди. Шу вақтда К. ҳам ўнг қаторга ўтган. Натижада автомобиллар тўқнашиб, “Жигули”га қаттиқ шикаст етади ва ёъловчилар ҳамда ҳайдовчи Р. ҳар хил даражадаги тан жароҳати оладилар.

Терговчи ЖКнинг 266-моддаси 1-қисми белгиси борлиги туфайли Р.нинг устидан жиноий иш қўзғайди. Ҳимоячининг ҳисоблашича, Р. ЖКнинг 38-моддасига мувофиқ, йўл ҳаракати қоидасини бузганлиги учун жиноий жавобгарликка тортилмаслиги керак. Ҳимоячининг фикрида қонуний асос борми?

3-масала

Тошкент шаҳри йўлларидан бирида Р. шахсий “Жигули”сини йўл ҳаракати қоидаларига риоя қилган ҳолда бошқариб борар эди. Тўсатдан К. яқин масофада йўлни маст ҳолда кесиб ўтади. К.ни босиб кетмаслик учун Р. рулни дарҳол ўнгга буради. Натижада автомобил йўлакка чиқиб кетади ва ўтиб кетаётган пиёда В. ва унинг қўлидаги чақалоғини уриб юборади. Олинган жароҳат туфайли улар шу жойда ҳалок бўладилар.

Терговчи Р.нинг ҳаракатини ЖКнинг 266-моддаси 3-қисми “а” банди билан, яъни йўл ҳаракати қоидасини бузган ва одам қурбон бўлишига сабаб бўлган деб квалификация

қилади.Ҳимоячи еса Р.ни охирги зарурат ҳолатида бўлгани ва ЖКнинг 38-моддасига асосан жавобгарликдан озод қилинишини таъкидлайди. Ҳимоячининг фикри қонуний асосга эгами?

4-масала

Давлат боғдорчилик хўжалигининг директори В. маҳсулотларни реализация қиладиган вакили М.га етказилган маҳсулотларни Россиянинг шарқий раёнларига жўнатиш учун қандай йўл билан бўлса ҳам рефрижератор топишни буюрган. М. бу топшириқни бажариш учун жавобгарлиги ўз бўйнида бўлган пулдан темир йўл стансияси бошлиғига пора бериб амалга оширган. ЖКнинг 27-моддаси ва 211-моддасининг 1-қисми билан жиноий жавобгарликка тортилган Д.нинг тушунтиришича, у М.га шундай топшириқни бериш учун мажбур бўлган, чунки тайёрланган маҳсулот 12 кун давомида темир йўл стансиясида турган ва ўз сифатини йўқота бошлаган. Агар у бундай топшириқ бермаганида хўжаликка катта миқдорда моддий зарар етиши мумкин эди. М.нинг айтишича, у фақат хўжалик директорининг буйруғини бажарган. Ҳимоячилар Р. ва М. жавобгар эмаслар, дейишмоқда. Сизнинг фикрингиз?

5-масала

15 ёшли Б. сотувчи Т.нинг вақтинчалик йўқлигидан фойдаланиб, пештахтадан эгилиб, сотувдан тушган пулнинг бир қисмини олиб қочмоқчи бўлган. Шу пайт иккинчи сотувчи П. Б.ни ушлаб олиб, икки марта бошини деворга урган ва унга ўрта оғирликдаги тан жароҳати етказган. Терговчи П.нинг ҳаракатини қасддан ўртача оғрликдаги шикаст етказиш деб ЖКнинг 105-моддаси 1-қисмини қўллаб, айбдор деб топган. Ҳимоячи ҳисоблашича, П. Б.ни ижтимоий хавфли ҳаракат пайтида ушлаб олган ва унга нисбатан ЖКнинг 39-моддасини қўллаб, жиноий жавобгар эмас деб топади. Ҳимоячининг фикри эътиборга лойиқми? Суд томонидан жарима сифатида жазо тайинлаш қоидасига риоя қилинганми?

ЎҚИШ УЧУН АДАБИЁТЛАР:

1. Рустамбаев М.Ҳ. Ўзбекистон Республикаси Жиноят ҳуқуқи курси. Умумий қисм. I том: Жиноят тўғрисида таълимот. – Т.: Илм зиё, 2011. – 400 б.
2. Rustamboyev M.H. Jinoyat huquqi (umumiy qism). Oliy o’quv yurtlari uchun darslik. – Toshkent: TDYI, 2006.
3. Кабулов Р., Якубов А.С., Шакуров Р.Р. ва бошқалар. Жиноят ҳуқуқи. Умумий қисм. Услубий материаллар.—Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2004.—53 б.
4. Усмоналиев М., Бакунов П.Б. Жиноят ҳуқуқи. Умумий қисм. Олий ўқув юртлари учун дарслик. —Т., «Янги аср авлоди», 2010, 664 бет.
5. http://www.lex.uz
6. http://www.tsul.uz
7. http://www.norma.uz
8. http://www.gov.uz
9. http://www.legislature.ru
10. http://www.law.uk.edu
11. http://www.juristlib.ru
12. http://www.crime-research.ru